

Warszawa, 27 marca 2025 r.

Stanowisko Stowarzyszenia Historyków Sztuki
w związku z trwającą dyskusją nad założeniami do nowej
ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Stowarzyszenie Historyków Sztuki w nawiązaniu do swojego stanowiska z dn. 4 lipca 2023 r., przesłanego do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz instytucji zw. z ochroną zabytków, w świetle trwającej dyskusji nad założeniami do projektu nowej ustawy, ponownie pragnie zwrócić uwagę na konieczność regulacji przepisów prawnych dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami. Obecna Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 r. niewątpliwie wymaga dostosowania do realiów, jednakże nie musi to oznaczać konieczności zastąpienia jej w całości nowym dokumentem zwłaszcza, gdy nowa propozycja niesie ryzyko braku poprawy w tej materii.

Pragniemy zwrócić uwagę, że podnoszone w naszym piśmie z dn. 4 lipca 2023 r. kluczowe kwestie dotyczące:

- aktualizacji rejestru i kategoryzacji zabytków
- systemu kontroli nad procesem opieki nad zabytkami
- spójnego systemu zakresu kompetencji służb konserwatorskich
- wzmocnienia kadrowego służb konserwatorskich
- preferencyjnego systemu podatkowego
- poprawy świadomości społecznej dotyczącej wartości i ochrony zabytków

zostały podjęte przez służby konserwatorskie, SKZ, czy ICOMOS w aktualnie opracowywanych założeniach dotyczących zmian prawodawstwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

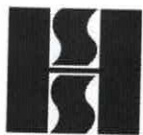
Ponadto dodatkowo w pkt 1, 3, 6 naszego pisma z dnia 4 lipca 2023 r. wskazaliśmy na konieczność ochrony ekspozycji zabytku w kontekście perspektywy widokowej, uwzględnienia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami, jako istotnego narzędzia wzmacniającego współpracę służby konserwatorskiej z właścicielami i zarządcami zabytków, oraz rozszerzenia obowiązku posiadania stosownych kwalifikacji na osoby wykonujące pracę przy zabytku (obecnie ten wymóg jest ograniczony do nadzorujących i kierujących pracami).

str. 1/5

Odnosząc się do najważniejszych kwestii uwzględnionych w *Koncepcji założeń do projektu ustawy Prawo ochrony zabytków*, przedstawionej przez SKZ, wnosimy następujące uwagi:

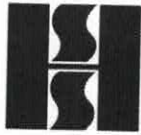
1. **System służb konserwatorskich.** Praktyka działania pokazuje, że każda planowana reforma służb konserwatorskich powinna być w skali kraju jednolitym systemem kompetencji wskazanych ustawowo zarówno w przypadku państwowej, jak i samorządowej służby konserwatorskiej. Należy odstąpić od przekazywania kompetencji w ramach porozumień, jako systemu, który nie sprawdził się, spowodował chaos kompetencyjny w skali kraju, dodatkowo w wielu przypadkach konfliktując służby konserwatorskie, które powinny ze sobą ściśle współpracować. Kwestę tę podnieśli również samorządowi konserwatorzy w swoim piśmie z dn. 21 marca b.r. do Generalnej Konserwator Zabytków. Zastąpienie obecnej struktury służb konserwatorskich systemem wzorowanym na strukturze inspekcji budowlanej budzi wątpliwości ponieważ materia, której dotyczy jest odmienna. Zachowanie struktur służby konserwatorskiej na poziomie państwowym i samorządowym jest niezbędne do realizacji zadań szeroko pojętej ochrony i opieki nad zabytkami, zgodnie z obowiązującymi warunkami prawnymi, powstałymi w Polsce po 1990 r. Podobnie widzą to samorządowi konserwatorzy i ICOMOS.
2. **Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków.** Proponowany zapis budzi bardzo duże wątpliwości także samorządowych służb konserwatorskich, jako niezasadny w kontekście ochrony zabytków. Opracowywana przez wiele lat Gminna Ewidencja Zabytków jest rozpoznaniem zasobem charakteryzującym dziedzictwo kulturowe poszczególnych regionów, obejmującym kilkaset tysięcy obiektów w skali kraju, często o dużej wartości historycznej i artystycznej. Przepis o wadliwej konstrukcji prawnej, dotyczący GEZ, wymaga korekty. Niemniej wiele obiektów z zasobu GEZ dzięki temu udało się uratować a także wpisać do rejestru zabytków. Pozostają one w ochronie prawnej nie nazwanej wprost w Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ale określonej w ustawie Prawo budowlane, a ich ochrona jest prowadzona również na podstawie zapisów MPZP. Dodatkowo zabytki gminnej ewidencji otrzymały ustawową możliwość finansowego wsparcia przez samorządy, co jest realizowane, przynosząc realną pomoc właścicielom zabytków. Należy podjąć działania by ochrona zabytków gminnej ewidencji i zakres tej ochrony były dostosowane do wartości zabytkowej materii i zgodne z przepisami prawa, a nie umożliwić ich wyburzenia. Ponadto koncepcja SKZ jest niespójna w założeniu likwidacji GEZ a następnie przesunięciu obiektów nieruchomości WEZ do

str. 2/5

likwidowanego zasobu GEZ, przy pozostawieniu zabytków ruchomych w WEZ. Przyjęcie takiej opcji może utrudnić służbom konserwatorskim realizację zadań, powodować rozdział kompetencji w ramach jednego obiektu (architektura i wyposażenie) i na pewno nie będzie ułatwieniem dla właścicieli zabytków.

3. **Finansowanie systemu ochrony zabytków.** Wszystkie środowiska zgodnie akceptują przyjęcie skutecznego modelu ulg podatkowych dla dysponentów zabytków, jako środka umożliwiającego właściwą opiekę nad zabytkami. Naszym zdaniem system preferencji podatkowych, wspomagany przez stosowny mechanizm dotacyjny, powinien być głównym źródłem finansowania prac przy zabytkach.
4. **Formy ochrony zabytków.** W zależności od statusu/kategorii zabytków powinna być im przypisana forma ochrony zabytków. Ograniczenie ochrony zabytków do wpisu do rejestru i zapisu planistycznego może być rozwiązaniem właściwym przy uwzględnieniu istniejących uwarunkowań. Decyzja o wpisie do rejestru przy takim rozwiązaniu powinna zawierać zapisy, dotyczące szerokiego spektrum obowiązującej ochrony zabytkowej substancji i dopuszczalnego zakresu ewentualnych przekształceń, a treść tej decyzji w pełnym brzmieniu powinna być zamieszczona także w księgach wieczystych. Sprzeciwiamy się likwidacji takich form ochrony jak Pomnik Historii czy Park Kulturowy. W przypadku Pomników Historii trzeba raczej uwzględnić wykonanie aktualizacji danych z uwagi na istniejące dla niektórych obiektów różnice między granicami Pomnika Historii, a granicami określonymi przez wpis do rejestru.
5. **Narodowy Instytut Dziedzictwa.** Bardzo dużą wątpliwość budzi proponowana likwidacja NID i powołania w jego miejsce nowej instytucji o bliżej nieokreślonym statusie. NID jest, pomimo zmian organizacyjnych, główną merytoryczną instytucją, która zachowuje ciągłość realizowanych zadań i wspiera służby konserwatorskie wszystkich szczebli. Warto dopracować model jego funkcjonowania, jako instytucji merytorycznie wspierającej służby konserwatorskie. Ponadto NID gromadzi pełną bazę danych (w tym tzw. karty białe) o dziedzictwie kulturowym kraju, której wartość jest nieprzecenienia. Zresztą korzystają z niej nie tylko konserwatorzy, ale także akademicy różnych dyscyplin. Tu warto podkreślić konieczność doprecyzowania kto może wykonywać tzw. karty białe (powinni to być absolwenci historii sztuki, ochrony zabytków i archeologii w przypadku kart dotyczących zabytków archeologicznych).

6. **Pozwolenia na prace przy zabytkach.** Kierunek uproszczenia procedur jest niewątpliwie słuszny, ale nie tylko w kwestii wydawania pozwoleń na prace przy zabytkach. Jednocześnie należy podjąć temat decyzji konserwatora o nakazie przeprowadzenia prac niezbędnych ze względu na zagrożenie zniszczeniem lub istotnym uszkodzeniem zabytku. Należy tu uwzględnić możliwość zastosowania procedury wykonania prac w trybie pilnym. Postulat ten zgłaszany jest przez służby konserwatorskie od wielu lat podczas tematycznych konferencji. Przyjmując procedurę zgłoszenia należy opracować katalog czynności, dla których ta procedura będzie możliwa.

Ponadto należy rozważyć:

1. włączenie w system ochrony dziedzictwa niematerialnego, jako tego, które często związane jest z dziedzictwem materialnym regionu
2. włączenie w system ochrony dziedzictwa kultury współczesnej, które podlega czynnikowi jakim jest czas, a tym samym wymaga stosowania w opiece i ochronie nad obiektami narzędzi i procedur wpisu analogicznych, jak w przypadku zabytków
3. doprecyzowanie modelu Gminnego Programu Opieki na Zabytkami, jako pola ścisłej współpracy, samorządów z właścicielami zabytków
4. wzmocnienie kadrowe służb konserwatorskich wszystkich szczebli dla zapewnienia właściwej ochrony i opieki nad zabytkami. Niezbędne jest wzmocnienie kadrowe i finansowe organów ochrony zabytków z wyraźnym wymogiem posiadania stosownych kwalifikacji obejmujących wiedzę i doświadczenie, szczególnie ważnych w przypadku osób kierujących wojewódzkimi i samorządowymi służbami konserwatorskimi.

Zgłoszone uwagi nie wyczerpują całości zagadnień, ograniczając się do tych najistotniejszych i ze wskazaniem naszym zdaniem ważnych dla usprawnienia systemu ochrony zabytków. Warto też zwrócić uwagę, że głównym celem proponowanej przez SKZ zmiany jest decentralizacja administracji zajmującej się ochroną zabytków co *de facto* nie znajduje odzwierciedlenia w proponowanych przepisach. Powiatowi konserwatorzy mogą realizować zadania jedynie w oparciu o zawarte porozumienia, a to wzmocni panujący dziś w skali kraju niespójny system kompetencji w zakresie ochrony zabytków.

Jako najliczniejsze środowisko zaangażowane w ochronę i opiekę nad zabytkami (Stowarzyszenie Historyków Sztuki liczy 1500 osób; dla porządku dodajmy, że SKZ to ok. 450 członków, a ICOMOS POLSKA ok. 200), którego członkinie i członkowie są zatrudnieni m.in. w urzędach wojewódzkich i miejskich konserwatorów zabytków, Narodowym Instytucie Dziedzictwa, różnorodnych muzeach, czy w szeroko rozumianym szkolnictwie wszystkich szczebli (jednym z przedmiotów maturalnych jest historia sztuki), deklarujemy swoją pomoc przy konstruowaniu przepisów ustawy dotyczącej zabytków. W Stowarzyszeniu Historyków Sztuki są również aktywni przedstawiciele branż pokrewnych zajmujących się problematyką opieki nad zabytkami, w tym także prawnicy specjalizujący się w ochronie zabytków.

Komisja Konserwatorska SHS

Anna Adameczyk, Oddz. Kielecki

dr. hab. inż. arch. Michał Domińczak, Oddz. Łódzki

dr hab. Rafał Eysymontt, prof. UW, Oddz. Wrocławski

dr Małgorzata Gwiazdowska, Oddz. Szczeciński – Przewodnicząca Komisji Konserwatorskiej

dr Agnieszka Kasprzak, Oddz. Warszawski

Emanuel Okoń, Oddz. Toruński

Włodzimierz Pedrycz, Oddz. Kielecki

Ewa Pokorska-Ożóg, Oddz. Górnośląski

Sławomir Szczerbiński, Oddz. Toruński

Prezeska Stowarzyszenia Historyków Sztuki

Anna Sylwia Czyż
PREZESKA
ZARZĄD GŁÓWNY
STOWARZYSZENIA HISTORYKÓW SZTUKI

prof. dr hab. Anna Sylwia Czyż

prof. dr hab. Anna Sylwia Czyż